

Paul Gwynne, *Poets and Princes: The Panegyric Poetry of Johannes Michael Nagonius* (Turnhout: Brepols, 2012).

Paul Gwynne, a római *Amerikai Egyetem* tanára doktori értekezése óta foglalkozik a kevésbé közismert, de kiterjedt munkássággal rendelkező humanista, Johannes Michael Nagonius (1450 k.–1510 k.) életével és munkásságával. Nagonius, az itáliai vándorköltő a 15–16. század fordulójának szinte minden jelentős európai udvarával felvette a kapcsolatot, és dedikált műveket I. Miksa császárnak, VII. Henrik angol királynak, XII. Lajos francia királynak, Velencében Leonardo Loredan dózsénak, II. Gyula pápának – és nem utolsósorban II. Ulászló cseh és magyar királynak. Nagonius költői munkásságát nem övezte elismerés az utókor részéről: Anthony Grafton még 1999-ben is úgy nyilatkozott, hogy „Nagonius költeményeiben ... a hízélgés az önirónia szintjét éri el.” (idézi Gwynne, 3.) Gwynne célkitűzése sem a költő felfedezése, hanem Nagonius társadalmi kapcsolatainak, költői stratégiájának bemutatása, és egyúttal annak a példamutató feltárása, hogyan használhatta ki egy költő Rómában a 16. század elején irodalmi-retorikai-történeti tudását politikai és diplomáciai célok elérésének vagy éppen előremozdításának érdekében.

A könyv három nagyobb részből áll: az első rész ismerteti azokat a szórványos adatokat, amelyeket Nagonius életéről összegyűjthetünk. Erre a fő forrást elsősorban maga a költői életmű, és a költői életművet közvetítő kézirati hagyomány adja. A Pavia melletti Suardiban született Nagonius tanulmányait valószínűleg Rómában folytatta Pomponio Leto alatt a *studium Urbis*ban (32). Ezt követően megházasodott, és diplomáciai karrierbe kezdett. Pályafutásának feltárását megnehezítette egy különös torinói kézirat, amely Nagonius II. Filiberto savoyai herceghez írt költeményeit és (fiktív?) életrajzát tartalmazza, de egy 16. század közepén élt hamisító, Emmanuel-Philibert Pingon, Nagonius nevét az összes előfordulásnál Pingoniuszá alakította, hogy literátus családi háttérrel büszkélkedhessen. A bibliográfiai kézikönyvekben így született meg Iohannes Michael Pingonius, akinek élete teljesen fiktív, művei viszont teljesen Nagoniuséival azonosak (26–27). Nagonius ténylegesen feltárható élet-története diplomáciai küldetések sorából áll, amelyek során VI. Sándor

pápa küldöttként versekkel ajándékozta meg a pápaság potenciális szövetségeseit. A diplomáciai irányváltások verseiben is tükröződnek: így alakultak például az I. Miksa császárt dicsérő sorok VII. Henrik angol király panegirikuszává, majd korábbi kéziratait egyesítve a Milánó ellen induló XII. Lajos dicséretévé (29–30). VI. Sándor halála után valószínűleg elvesztette patrónusait Rómában a költő, verseit illuminált pergamen helyett papírkéziratok hagyományozzák, és csak II. Gyula pápasága későbbi időszakában, az 1500-as évek első évtizedének végén tűnik fel újra Rómában egy pápának ajánlott törökellenes művel.

Gwynne kötetének második nagyobb része fejezetenként az egyes ma ismert panegirikuszok keletkezéstörténetét taglalja. Egy hasznos és körültekintő bevezetőt követően, amely a reneszánsz panegyriszkköltészetéről nyújt áttekintést (44–59), Gwynne azt mutatja be, hogy miképp használja a római epideiktikus költészet elemeit Nagonius saját verseiben (59–73). Az egyik meggyőző példa épp a budai királyi palota példáján szemlélteti, hogy a részletező leírás ellenére az egyes kőfajták (pároszi márvány, hűmettoszi szobrok, syenei kövek, II. Ulászló dicsérete, II. könyv, 166–172) említése nem egyéb, mint Statius-imitáció (*Silvae*, IV, 2, 26–31). Igen valószínű, hogy Nagonius más reneszánsz panegirikuszköltőkhöz, például Naldo Naldihoz, hasonlóan soha nem járt Magyarországon, és költeményeinek deskriptív részei valójában klasszikus irodalmi szólamok imitációi. Magyarországi utazást életrajzi adatai és költeményei alapján sem feltételezhetünk (125).

Az életpálya egyes állomásait a költői életmű reprezentálja a legjobban. Gwynne sorra veszi az általa rekonstruált kronológia alapján az egyes előkelőkhöz és uralkodókhöz írt panegyriszeket: az első ezek közül a lengyel Piotr Vapowski 1493. évi római látogatására született oráció és elégia. Itt a szerző elveti Florio Banfi légből kapott elméletét arról, hogy maga Nagonius állna versének 1537-es kiadása mögött, mivel a szerző ekkor már rég elhunyt (77–78). 1494-ben egy ragyogóan illuminált kézirattal¹ üdvözölte I. Miksa császárt, akit a pápai diplomácia arra akart rávenni, hogy menjen Rómába és koronáztassa magát császárrá a pápa által – ez egyúttal megakadályozhatta volna VIII. Károly tervezett, és végül megvalósult 1494. évi itáliai hadjáratát is (82–100). A konkrét diplomáciai kontextus miatt természetesen a *renovatio imperii* a kézirat fő témája. 1496-ban újabb pápai diplomáciai törekvés részesévé vált Nagonius, és ezúttal ténylegesen is a küldöttség tagja lett: mikor VI. Sándor pápa 1496-ban VII. Henrik angol királyt a franciák elleni Szent Liga tagjává kívánta tenni, Francesco Todeschini-Piccolomini kardinális Nagoniust küldte Angliába, és küldöttségének nyoma maradt az angol udvar kifizetései közt is (101–121). Ahogy a legtöbb uralkodói panegirikuszban, a VII. Henrik angol királynak dedikált kötetben is túlnyomóan általános témákat dolgoz fel Nagonius, amelyeket aztán a megfelelő pillanatban az adott uralkodóhoz igazít.

¹ ÖNB cod. 12750.

A sikeres angliai missziót követte a II. Ulászló számára komponált, ékes címlappal ellátott kötet² keletkezése 1497-ben, amely a prágai Nemzeti Könyvtárban maradt fenn (121–139). Itt fontos korrekciókat tesz Gwynne a korábbi szakirodalom állításaihoz, elsősorban Florio Banfihoz képest, aki csak az életmű magyar vonatkozású elemeit vizsgálta. Mint Gwynne megállapítja, az Ulászlónak ajánlott kézirat III. könyvében található *Congratulatio habita Romae [...] per Hungaros*, amelynek alapján Banfi azt feltételezte, hogy Rómában valóban jelentős számú magyar küldöttség ünnepelte II. Ulászló győzelmét és királlyá választását, valójában csak egy visszatérő moduláris eleme Nagonius költészetének. Az I. Miksának ajánlott kézirat hasonló szapphói költeménye szerint a magyarok I. Miksa győzelmét ünnepelték, II. Gyula pápának dedikált kézírata szerint pedig a pápát. (125) Az Ulászlónak ajánlott kéziratot is sikerült Banfinál pontosabban datálnia, aki a felsorolt egyházi előkelőségek – Váradi Péter, Bakócz Tamás, Ernuszt Zsigmond (I, 1040–1049) – névsora alapján 1495–97 közötti keletkezést tételezett fel. Ehelyett Gwynne az első könyv egy részlete alapján, ahol villám csap a pápa római lakosztályába (I. könyv, 100–4), pontosan 1497. október 29. utánra tudja datálni a költemény befejezését és Budára küldését (127).

Nagyon fontos megfigyelés, hogy a kézirat nagyon hasonló kivitelű, mint a nem sokkal korábban, 1496-ban VII. Henriknek ajánlott dicsőítő költemény (101–126.), amelyet egyértelműen a pápai diplomácia kérésére készítettek, hogy Anglia csatlakozását segítse elő a Franciaország elleni pápai ligához (109). A II. Ulászlónak ajánlott kézirat is diplomáciai eseményhez kapcsolódhat: a török fenyegetés miatt VI. Sándor pápa 1498-ban egy nunciust küldött Ulászlóhoz, aki épp megújította a békeszerződését II. Bajaziddal (1498. május 1.). Talán a törökkel kötött béke ellensúlyozására készülhetett Nagonius kézírata.

A magyarországi fejezet tájékozottságát csak néhány apróbb hiba csúfítja: a 128. lapon a szerző II. Ulászló koronázását Alba Iuliába (Gyulafehérvár) helyezi Alba Regia (Székesfehérvár) helyett, a rákosi gyűlés pedig Kákossá torzul. Hasonlóképp a 135. oldalon, Nagonius panegyricusának II. könyv 684. sorában a *barones* között említett Báthory is nehezen lehet a váci püspök Báthory Miklós. Az említett résznél egyébként jól látható, hogy az *Analecta nova* a Gwynne által használt prágai kézírathoz képest mennyire hibás szöveget hoz: a „Hos et Barones insignes laude sequuntur // Canysai, Bathori, pugnantum et gloria Banfi” sor az *Analecta novában* (344.) még „Campai, bathori”-ként szerepel. Ennek ellenére összességében fontos információkkal gazdagítja a kötet ismereteinket egy jelentős, de kissé elfeledett itáliai humanista magyarországi kapcsolatainak történetéről.

1499-ben a pápaság és XII. Lajos kapcsolatának szolgálatába állította pennáját Nagonius: a francia király elválhatott VI. Sándor diszpenzációjával, és feleségül vehette Anne de Bretagne-t; várható házasságukat

Nagonius egy epithalamiumban ünnepli. A díszes kiállítású kéziratban Nagonius a francia uralkodót, mint az elkövetkező keresztes hadjárat vezetőjét mint Nagy Károly és a frank királyok méltó örökösét aposztrofálja – a törökellenes hadjárat vezetésének motívuma VII. Henrik és II. Ulászló panegirikuszában is megjelent. Egy évre rá, minden bizonnyal 1500-ban, Nagonius már Ercole d’Estét, Ferrara fejedelmét ünnepelte egy kézirattal, amelynek kezdősorait alig változtatta meg XII. Lajos dicséretéhez képest (168). A költő az udvari eseményeket sem vetette meg: II. Filiberto savoyai herceg és Ausztriai Margit házasságát epithalamiummal ünnepelte, és szolgálataiért 200 arany dukát fizetségben részesült (171). Nagonius pályájának ez az időszak lehetett a csúcspontja. A XII. Lajos tiszteletére írt verseket újból kiaknázó, II. Vilmos, Montferrat márkijának tiszteletére írt kötet (1508) már papírkéziratra készült, és Nagonius alig változtatott az eredetileg a francia királynak címzett szövegen. 1503 táján Velencében próbált szerencsét, Leonardo Loredan dózsénak dedikálva költeményeit, a velencei kereskedő Andrea Gritti számára pedig Nagy Konstantin császár élettörténetéről készített prózai összefoglalást. Utolsó műve az 1509-ben, II. Gyula pápa számára írt kézirat, amelyben a pápát törökellenes harcra és Jeruzsálem visszafoglalására buzdítja, ismét csak reciklizálva a korábbi műveiben már felhasznált verseket és témákat: II. Gyulát ugyanazokkal a versekkel jellemzi Apolló és a Múzsák követőjének, mint korábbi műveiben Leonardo Loredant vagy XII. Lajost (228).

A kötetet végül Nagonius költeményeinek katalógusa és a műveiből készült kommentált antológia zárja (329–506). E költemények között különösen érdekes annak bemutatása, hogyan variálja Nagonius műveinek leíró részleteit későbbi szerzeményeiben. A II. Ulászlónak ajánlott prágai kéziratban olvasható a *’Nostrae Pierides facete linguae’* című költeményben Buda várának dicsérete (III, 10, 32–54), amelyet hungarikum-jellege miatt az *Analecta nova* is felvett (369–70). A sematikus, konkrétumokat nélkülöző, de Budát részletezően a leggazdagabb antik bortermő vidékekkel összevető leírás helyét a vers későbbi változataiban Jeruzsálem, majd pedig a török iga alatt nyögő Konstantinápoly képe veszi át (378–386).

Gwynne műve összességében hatalmas és önfeláldozó anyaggyűjtésen alapul, és egy eddig szinte ismeretlen humanista életútba ad betekintést. Talán az az eddig is tudott, de nem mindig és nem eléggé számon tartott gondolat a legfőbb tanulsága könyvének, hogy a humanista költészet alapvetően formuláris jellegű is lehet és valóságkorrelációja igen csekély, különösen ha a szerzőt nem fűzi szoros kliensi viszony a megszólított patrónushoz vagy az ünnevelt udvarhoz. Nagonius életműve paradigmátikus ebből a szempontból: nehéz lenne olyan költőt említeni a korból, aki kevesebb konkrétumból nagyobb terjedelmű poétai korpuszt hozott volna létre.